

Haklik Norbert

Pannon Varázshegy

Pósa Zoltán kisregénye a '70-es évek „korányári langymelegéről”

Pósa Zoltán tavaly decemberben megjelent, Irodalmi dandy avagy korányári üdvözet című kisregénye – mint a főhős-elbeszélő is több helyütt utal rá – amolyan „negatív Varázshegy”-történet, a hetvenes évek magyar humánértelmiségének langymeleg kenyelmet igen, kitorési lehetőségeket annál kevésbé kínáló világára hangolva. Pósa regényének cselekményében azonban minden más léptékben történik, mint Thomas Mann-nál – a leginkább jelzésértékű aránykülönbség talán az lehet, hogy míg a német szerző főszereplője eredetileg három hetet kíván a davosi sanatóriumban tölteni, s ebből lesz végül hét esztendő, az Irodalmi dandy esetében a két hétre tervezett tartózkodás csökken (!) egyetlen napra (és, tegyük hozzá, e nap jelentős részét is elmesatnyító részegségben töltik a szereplők). De nemcsak ezzel jelzi Pósa Zoltán a két világ közti különbséget. Az ő Hans Castorpja ugyanis Krajcs Albin, a „függetlenített könyvtáros” és szárnypróbálgató fiatal író, valamint külsős zsurnaliszta, a davosi sanatórium pedig egy iskola épülete Dunatarjánban, egy poros kisvárosban, valahol a folyó keleti partján.

Ide várja az iskola tantestülete Krajcs Albertet-Albint, ifjú író kollégáját, Rozsos Márton, valamint a korosabb, befutott(abb) pályatársat, Haly Bandit olvasótábor tartani. Igaz, az olvasótábornak – mint rögvést az első oldalakon kiderül – „csak a neve tábor”, egy nagy szürke épületben tartják, elvégre – mint Albin az őt fogadó tanítónőnek bizalmaskodva megjegyzi – így 'könyvtárközelben maradunk, legalább a főnéni, pardon főnökasszony nem mozdul el a kis szemétdombjáról'.

Meglehetősen bárdolatlan szavak ezek a „főnéni” nézve Albintól, s főképp akkor válnak kínossá, amikor kiderül, hogy a fiatal „lány”, akihez a főhős intézi őket, nem más, mint Kirnyikné Scharf Vera, a táborvezető. De hát ez már csak így megy ebben a regényben, ahol mindenki bizalmaskodó jópofizással próbál mások kegyeibe férközni, valamint a nekik tulajdonított előnyös helyzet miatt érzett irigységéből fakadóan piszkálja olykor finom gúnnyal, máskor meg nyílt brutalitással a többieket. Mignem a szeszek feloldják az őszinteség gátjait.

Azonban addig szinte senki sem azt mondja, amire valójában gondol. Pósa Zoltán ezt egy ügyes narrációs trükkel is erősíti, az eleinte egyes szám második személyben induló elbeszélés ugyanis a későbbiekben az egyes szám első, valamint harmadik személy között váltogat. És amit az egy-két mondatos, „vallomásos” közvetések-ből tudhat meg az olvasó Albinról, az rendre ellentmond

annak, ami a harmadik személyű narrációból derül ki róla (nesze neked, mindentudó elbeszélő!). Például így: „Albert szeme előtt már az első korty után színes karikák táncolnak, egymásba folynak, gyűrűznek... le kellene feküdnöm, egye meg a fene az egészet...”, pedig néhány bekezdéssel korábban még meglehetősen kedélyes jeleneteknek lehettünk a tanúi, persze a kivülálló szemzőgéből: „Albin a ki-kiszivárgó gyerekeken szórakozik...”. A szerző egyik erénye, hogy ez a trükközés az elbeszélői pozíciókkal sohasem válik erőltetetté, sőt; az őszinte-vallomásos passzusok könnyed természetességgel adják át helyüket ismét a harmadik személyű narrációnak, például így: „Majd szét pattan a fejem. Csak nyugvópontot lelhetne a hátam, csak tíz percig ne hallanám senki duruzsolását, gondolkodni se tudsz, abszolúte azonosulok a nyüzsgéssel, a belülről össze-vissza karcolt ajtóval, ahol most megjelenik Gábor Karcsi feje: – Gyertek ki srácok, meggyüttek a fejesek!”.

Mindenki szerepet játszik a regényben. Vera eleinte folyton ironizál a vendégek író mivoltán – „Tisztában vagyok azzal, mekkora megtiszteltetés, hogy az ifjú titán, a jó, sőt, talán legjobb nevű vidéki kultúrcentrum literátora megtisztelteli jelenlétével az ország egyik legócskább megyéjének legócskább mezővárosát...” –, ám a kissé nagyképu leereszkedősi az íróvendégektől sem áll távol. Ahogyan Rozsos Márton fogalmaz egyhelyütt: „Látod Albin, itt a dandys udvariassággal nem megy semmire. Pimasznak kell lennünk, s még így is. Ez a nöcske nem titkolja, hogy – Karcsi szavaival – dül-fül, amiért 'ő marad itt'. Ugyanakkor azt is érezteti, hogy nem vagyunk olyan előkelő vendégek, mint ahogy megfizetnek, ő ugyan kibic, de mi is csak a pálya szélén játszunk. Durván kifejezve: még nem vagyunk benne az igazi pikszisben! Így hát azt az undorító szerepet kell alakítanunk, hogy 'Dunatarjánhoz mérten a mi nevünk is elég márkás'. Inkább légy egy kicsit 'ciki', minthogy a fejedre szarjanak.”. Az író-szereplők mindegyike valahol az alkotó értelmiségi- és a pedagógus-lét határán mozog – Albert-Albin is csak kisebb csalással lehet „függetlenített könyvtáros”, óraadási kötelezettség nélkül, ugyanis ehhez a szabályozás szerint nem elég nagy a bibliotéka állománya, de legalább így amolyan „meghosszabbított diáklélet élve” van ideje megírnia műveit, köztük egyébként sikeres Németh László-tanulmányát. Ennek megfelelően az effajta írói lét sem úszhatja meg, hogy áldozatul váljék a szereplők egyszerre cinkoskodó és megkeseredett iróniájának. Ahogyan a regény egyik leggyilkosabb

passzusában áll: „Regionális kultúrpolitikánk fontos tendenciája, hogy minden háztömbnek legyen legalább egy-egy költője, akivel negyedévenként lehet egy-egy író-olvasó találkozót tartani, ugyanazon helyiségben, amelyet a lakóbizottsági gyűlések számára rendszeresítettek. A háztömb körüli költőség kritériuma némi 'felkentség', vagyis, hogy a helyi hírharsona és a sudár Holnap műveit viszonylag rendszeresen közölje. Kötete viszont ne legyen, vagy ha volna is, ne váltson ki semmilyen országos visszhangot, mert akkor már derogál neki leróni a négyhavonként megrendezendő ünnepélyes alkalmak 'házi-adóját'. Nem árt, ha megállapodott ember, akinek igényeit többé-kevésbé kielégítik a találkozók, és valószínűleg nem költözik el az exponált háztömbből.”

Ennek megfelelően – csak hogy jelezzék, ők is többre érdemesek jelenlegi helyzetüknél – a vidéki városka pedagógusai sem restek önnön munkakörüket lefitymálni: „Valakinek ezt is kell. Nincs türelmem igazán a kölykökhöz, de szeretem őket. Kis tűz ez a nem létező táborút, csak az közelít hozzá, akinek még kicsi a pecsenyéje”. Így megy ez – félőszinte részizagaszágokat puffogtatnak a szereplők olyan megnyilvánulásokkal vegyítve, amelyek azt hivatottak jelezni, hogy nagyon is tisztában vannak helyzetük középszerű voltával, míg nem a repi-pálinkák lebontják a szereplők lelke és szavai között húzódó falat. Kirnyikné Scharf Verától – néhány, Albinnal váltott csókja között – megtudjuk, hogy a szülői ház lelki fogságából menekülendő vetette bele magát egy házasságba, amelynek mindössze az ad némi értelmet, hogy gyermekek is születtek a frigyből. Amolyan Pósa-féle Madame Chauchat módjára arról is Vera világosítja föl a főhöst, hogy két lovat egy fenékkal megülni nem lehet; Albinnak bizony döntenie kell: az írogató könyvtáros kényelmes, fél-diáki létét választja-e, vagy – átlépve a főállású zsurnaliszta sok szempontból szintűgy méltatlan szerepébe – az írásnak szenteli magát (amely döntés amiatt is egyre sürgetőbbé válik, hogy a jó nevű Haly, akitől Albert írói előmenetelének segítségét várta, végül lemondja a részvételt az olvasótáboron). A pálinkagözös öszinteségdömpingből azonban hiányzik a maradéktalan idill – amikor Albin és Vera végre szeretkezhetnének, hősünkben már erősebbnek bizonyul a szesz hatása a férfiúi gerjedeleminél. Másnap reggel már ismét a kezdeti idegenkedés-ellenségeskedés jellemzi viszonyukat, Vera szégyenérzetével súlyosbítva.

Ebben a se ilyen, se olyan csapdahelyzetben kapóra jön az a levél, amelyben a megyei lap főszeresztőhelyettese tudatja Albinnal: jobban teszi, ha mielőbb hazasiet, mert az állománybővítésre szánt keret híján – és „kedvenc igazgatóhelyettese aknamunkájának következtében” – veszélyben forog könyvtárosi állása. Ekkor válik élessé az a döntéshelyzet, amely végigkísérte Albin dunatarjáni tartózkodását, s amelynek tudatát a Verával és Rozssossal folytatott beszélgetések is felerősítették benne. „Senki sem várja tőled, hogy mártír légy.

Ha végleg elhagyod, azzal teszel jót pedagógusi pályádnak” – fogalmaz egy helyütt a főhős, és valóban: arról kell határoznia, hogy elhivatottság híján, csak a nyári vakáció kényelmének kedvéért folytatja-e a kényszerpedagóguskodás „meghosszabbított diáklétét”, avagy saját lábára állva, s nem a Haly-félék segítségével hagyatkozva megpróbál-e alkotó értelmiségiként kiteljesedni. Választania kell: irodalmi lesz-e, vagy dandy. Ugyanis a kettő egyszerre nem megy.

A regény ezen a ponton válhatna didaktikussá, ha a szerző úgy intézné, hogy hőse végül megvilágosodjék. De nem; Pósa az utolsó oldalakon sem oldja fel a dilemmát – bár amikor a vonaton, még mindig félrészegen, hazafelé tartva Krajcs a leendő újságíró-gyakornoki időkről morfondírozik, és arról, hogy „nem hat túl előnyösen, ha a nagy sajtóház kapuján belül akár árnyalatnyit is tántorog”, azért az is eszébe jut, hogy „informátorának” levele szerint a könyvtárbeli „nagyfőnök már puha”.

S hogy mi lesz a Vera-Madame Chauchat és Albert-Hans Castorp közt száriba szökkeni látszó kapcsolat sorsa? Hogyan is lehetne másképp a köztes életet élő és az ígéretes kezdeteket rendre bevégezetlenül hagyó Pósa-(anti)hősök világában – az ifjú talán majd postáz a szépasszonynak a Balatonról egy „kora nyári üdvözlöt”, vagy leküldeti magát a városkába riportra, elvégre „a lengyelek is csak egyszer egy évben zárandokolnak el a Fekete Madonnához”...

(Pósa Zoltán: Irodalmi dandy avagy kora nyári üdvözlöt. Széphalom Könyvműhely, 2005.)